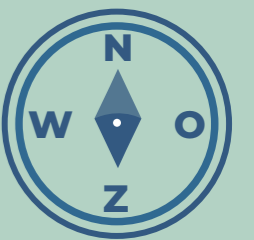
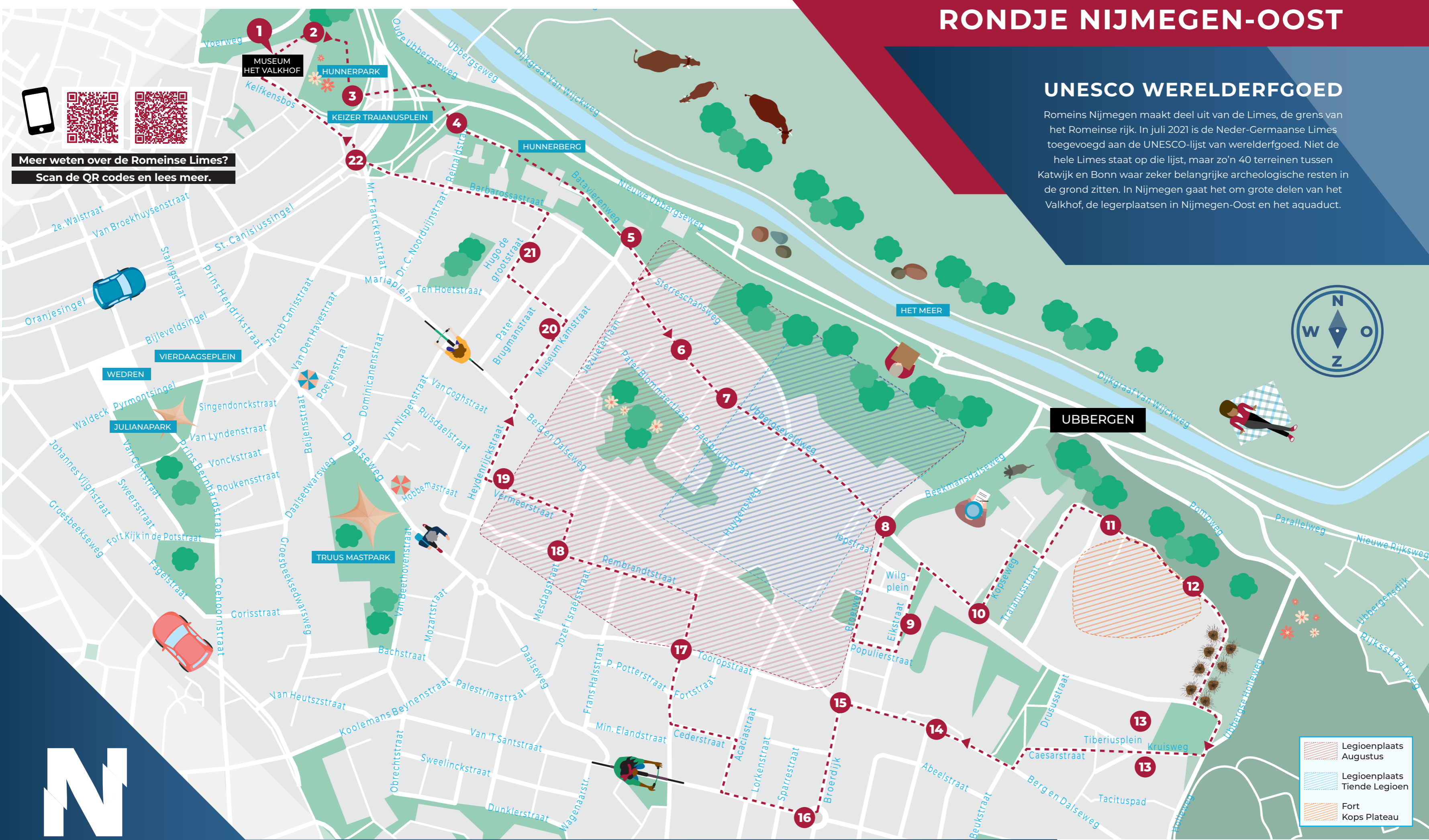


# RONDJE NIJMEGEN-OOST

## UNESCO WERELDERFGOED

Romeins Nijmegen maakt deel uit van de Limes, de grens van het Romeinse rijk. In juli 2021 is de Neder-Germaanse Limes toegevoegd aan de UNESCO-lijst van werelderfgoed. Niet de hele Limes staat op die lijst, maar zo'n 40 terreinen tussen Katwijk en Bonn waar zeker belangrijke archeologische resten in de grond zitten. In Nijmegen gaat het om grote delen van het Valkhof, de legerplaatsen in Nijmegen-Oost en het aquaduct.

Meer weten over de Romeinse Limes?  
Scan de QR codes en lees meer.



	Legioenplaats Augustus
	Legioenplaats Tiende Legioen
	Fort Kops Plateau

## DE ROMEINEN IN NIJMEGEN

Nijmegen, de oudste stad van Nederland, heeft bijna vijf eeuwen Romeinse geschiedenis, een enorm lange tijd. De belangrijkste gebeurtenissen hierbij zetten we op een rijtje. Rond 19 voor Christus kwamen de Romeinen voor het eerst in onze omgeving. In Nijmegen-Oost (de Hunnerberg) legden ze een groot legerkamp aan. Even daarna bouwden ze op en rond het Valkhof een hoofdstad voor de Bataven, *Oppidum Batavorum*. Na de Bataafse Opstand in 69-70 herbouwden de Romeinen het legerkamp op de Hunnerberg in steen. Tegelijk verrees in Nijmegen-West een compleet nieuwe stad, *Ulpia Noviomagus*. Deze stad kreeg rond het jaar 100 officiële stadsrechten en is daarmee de eerste en oudste stad van Nederland. Rond 300 werd de stad verlaten en trok de bevolking weer naar het Valkhof, waar een fort of castellum werd gebouwd. In de vijfde eeuw namen de Franken geleidelijk de macht over.



NIJMEGEN  
OLD CITY YOUNG VIBE

VIA OOST

LOOP JE MEE?

INTONIJMEGEN.COM



NEDER-GERMAANSE  
NIEDERGERMANISCHER  
LOWER GERMAN  
**LIMES**



**unesco**  
Werelderfgoed

**1 MUSEUM HET VALKHOF**

Museum Het Valkhof heeft een enorme archeologische collectie die een goed overzicht geeft van de Romeinse geschiedenis van Nijmegen.

**2 GODENZUIL**

Het onderste deel van de zonnewijzer is een kopie van een hier gevonden godenzuil. Rond het jaar 17 liet keizer Tiberius deze zuil oprichten in het kersverse stadje Oppidum Batavorum. De keizer staat erop als overwinnaar, gekroond door godin Victoria. Rondom de zuil markeren geribbelde steentjes de ligging van twee grachten en een muur van een Romeins fort uit een veel latere periode, de 4e eeuw.

*Ga links om Museum Het Valkhof, onder het bruggetje door (Hunnerpark), rechtdoor langs de rand van het park tot op het vierkante uitkijkterras.*

**3 MIJLPAAL**

Naast het terras staat een 'moderne' Romeinse mijlpaal, in 1993 geplaatst ter gelegenheid van het 100-jarig bestaan van de VVV Rijk van Nijmegen. In de verte, hoog op de talud, zie je een standbeeld van keizer Traianus op het naar hem vernoemde verkeersplein. Rond het jaar 100 gaf de keizer Nijmegen officiële stadsrechten.

*Daal de trap af, steek bij de stoplichten de Generaal James Gavinweg over. Steek dan bij de stoplichten aan je rechterhand de Nieuwe Ubbergseweg helemaal over. Loop over het voetpad aan je linkerhand (steil) omhoog. Volg links de rand van de stuwwal met uitzicht over de Ooijpolder.*

**4 GRAFMONUMENTEN**

Op deze plek zijn fundamenten van twee grafmonumenten gevonden. Onder de ene lag een grafkelder met vijf skeletten. De andere was 10 bij 9 meter, wat wijst op een hoogte van pakweg 15 meter. Vlak in de buurt lagen verschillende gebouwen, onder andere een groot stenen gebouw van minstens 55 bij 30 meter.

*Volg de rand van de stuwwal tot het trottoir langs de Batavierenweg. Stop tegenover nr 342-346.*

**5 VROUWENDAAL**

Deze heuvelrand is een restant van een uitloper van een stuwwal uit de ijstijd, die scherp is afgesleten door de rivier. Dwars op de heuvelrand ligt een natuurlijk dal, het Vrouwendaal.

De soldaten van keizer Augustus gebruikten dit als gracht van de eerste legioenplaats (19 voor Chr.). Let ook op het strategische uitzicht, één van de redenen om juist hier een versterking aan te leggen.

*Loop verder. Sla rechtsaf (Ottostraat). Daarna linksaf (Ubbergseveldweg) thv nr 30-36.*

**6 HERBERG**

In de periode van het Tiende Legioen (71-104) stond hier een enorme herberg of mansio van 40 bij 25 meter. Wie wil zien hoe deze herberg er precies

uit zag, moet een bezoekje brengen aan Archeon in Alphen a/d Rijn: daar is hij tot in details herbouwd. Je kunt er zelfs ook Romeins eten.

*Loop rechtdoor (Ubbergseveldweg) thv nr 48-50.*

**7 HOOFDKWARTIER**

Hier lag het hoofdkwartier van het legioen, de principia. Dit vormde het kloppend hart van alle militaire activiteit. De Romeinen bouwden het in monumentale stijl. In de tuin van Ubbergseveldweg 64 liggen nog funderingen – helaas onzichtbaar – verscholen onder het gras.

*Volg de Ubbergseveldweg tot nr 101-109, Porta Romana.*



**8 POORTEN**

Bij het appartementencomplex zijn twee poorten gevisualiseerd: van de legerplaats van Augustus en van de legerplaats van het Tiende Legioen. De fundamenten ervan zijn gereconstrueerd in de voortuin.

*Sla rechtsaf (Broerweg), 3e links (Populierstraat), 1e links (Eikstraat).*

**9 FORUM**

Vanaf dit punt tot en met de Berk- en Wilgstraat aan je linkerhand zijn in het plaveisel in antracietkleurige stenen de contouren van een enorm marktgebouw aangegeven. De zuil aan je rechterhand is een reconstructie van een zuil op de binnenplaats van dit marktgebouw. Het had een omvang

van 135 bij 165 meter en was daarmee het grootste Romeinse gebouw van Nederland. In de Romeinse tijd stond er een keizerbeeld op.

*Loop door over de Eikstraat, einde weg rechts (Ubbergseveldweg). Loop rechtdoor tot de Kopseweg aan je linkerhand.*

**10 LEGERPLAATS KOPS PLATEAU**

Je komt hier op het Kops Plateau waar in de vroeg-Romeinse tijd (10 jaar voor het begin van de jaartelling) een bijzonder legerkamp lag, waarschijnlijk een soort commandopost. Van hieruit werden militaire expedities naar Germanië geleid. Waarschijnlijk logeerden hier beroemde leden van de keizerlijke familie, zoals de legeraanvoerders Drusus, Germanicus en de latere keizer Tiberius.

*Er zijn twee route's: A en B, die beiden op het Tiberiusplein uitkomen. Let wel: bij route A zijn de markeringen minder goed zichtbaar, maar het struinen door dit historische gebied, spreekt zeker tot de verbeelding. De route bestaat voor een deel uit zanderige paadjes.*

**ROUTE A** Linksaf (Kopseweg), met de bocht mee naar rechts, linksaf het onverharde paadje op, met de bocht mee naar rechts.

**11 POORT EN WEG**

Waar het hekwerk aan je linkerhand van gaas overgaat in hout zie je aan de loop van het hekwerk dat de heuvel hier iets naar achteren wijkt, als om plaats te maken voor de poort. De Romeinse weg loopt hier nog altijd steil naar beneden. Let op het grandioze uitzicht (loop daarvoor om het struikgewas aan je linkerhand heen naar het hekwerk)! Waar de weg uitkomt op de rand van de stuwwal stond een grote toegangspoort.

*Loop door, hou links aan. Stop, vlak voor het klaphek, bij de bankjes aan je rechterhand bij een open ruimte.*

**12 COMMANDANTSWONING**

Op deze plek lag het praetorium, de woning van de commandant. De woning was gebouwd met muren van bepleisterd vakwerk en had veel mediterrane snufjes zoals kelders,

zuilengalerijen, muurschilderingen en een tuin als binnenplaats. Zulke luxe was alleen weggelegd voor de allerbelangrijkste mensen – daarom denkt men ook dat leden van de keizerlijke familie hier logeerden. Het gebouw stond op de plek met het mooiste uitzicht van de hele omgeving: te zien als je door het klaphek gaat.

*Volg je weg (na het klaphek) door het 'knotwilgenlaantje'. Einde weg links (Ubbergseveldweg), met de bocht mee naar rechts. Rechtdoor, eerste rechts (Kruisweg).*

**13 GRAFVELDEN**

Je staat hier midden in een Romeins grafveld. Rijke en belangrijke mensen – zoals officieren – kregen een plekje dicht bij de hoofdwegen. Gewone soldaten werden bijgezet in een eenvoudig, verder weg gelegen graf. Vaak vinden archeologen niet meer dan een urn met crematieresten en de overblijfselen van meegegeven legersandalen: een handjevol spijkers. Maar de grafvelden van het Kops Plateau zijn ook internationaal beroemd vanwege de vele gevonden helmen en viziermaskers. Die werden tijdens een ritueel door soldaten in de grond begraven.

*Volg de weg, over het Tiberiusplein en de Caesarstraat. Einde weg links, doorlopen tot kruising (Berg en Dalseweg).*

**ROUTE B** Loop door op de Ubbergseveldweg, rechtsaf (Drususstraat), eerste rechts (Tiberiusplein), eerste rechts (Caesarstraat), einde weg links, doorlopen tot kruising (Berg en Dalseweg).

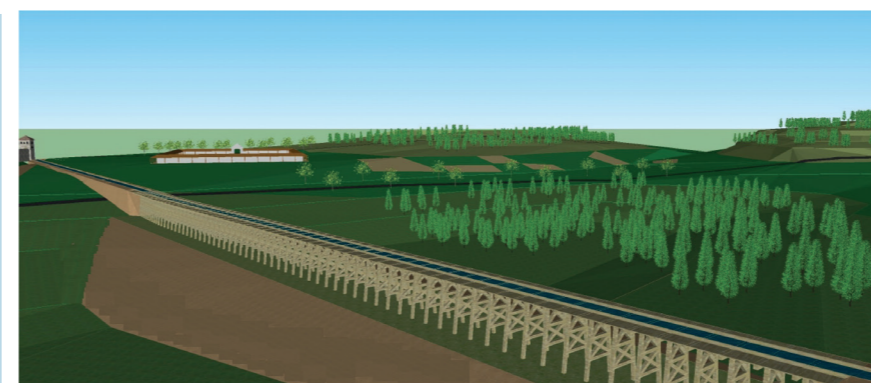
**14 BERG EN DALSEWEG**

De Berg en Dalseweg was in de Romeinse tijd de belangrijkste doorgaande weg naar Xanten, Keulen en verder. Op deze kruising met de Caesarstraat (opgehoogde deel) lag een groot gebouw van 19 x 37 meter, waarschijnlijk een herberg.

*Ga linksaf de Berg en Dalseweg op en loop door tot de kruising met de stoplichten (Broerweg).*

**15 AQUADUCT**

Hier liep in de Romeinse tijd het laatste stukje van de waterleiding (aquaduct) van Berg en Dal naar de legioenplaats. Je kunt duidelijk zien dat het aquaduct, komend vanaf de overkant, een dal moest oversteken, het huidige Hengstdal. Dat deden ze met een dam (de huidige Broerdijk) met daar bovenop waarschijnlijk een houten aquaductbrug.



*Linksaf bij de stoplichten. Loop de Broerdijk naar beneden tot de rotonde (Hengstdalseweg).*

**16 KUNSTWERK**

Op de rotonde staat een kunstwerk dat verwijst naar het Romeinse aquaduct. Een informatiepaneel geeft uitleg. Bedenk dat de waterleiding in de Romeinse tijd zo'n 8 meter boven de huidige straat lag, dat is ongeveer de hoogte van de dakgoten van de huizen.

*Ga bij de rotonde rechts (Hengstdalseweg), derde rechts (Acaciastraat), eerste links (Cederstraat), einde weg rechts (Dommer van Poldersveldweg). Stop bij de kruising met Tooropstraat.*

**17 TOOROPSTRAAT**

Als je hier de weg oversteekt, bedenk dan dat je ook de grachten oversteekt van het grote legioenkamp uit de tijd van Augustus!

De Tooropstraat ligt er bovenop.

*Volg je weg (Dommer van Poldersveldweg), daarna eerste links (Rembrandtstraat).*

**18 AMFITHEATER**

In de tijd van de legerplaats van het Tiende Legioen (71-104) lag hier een amfiteater. Dat bood plaats aan 10.000 toeschouwers: een verre voorloper van voetbalstadion De Goffert. Het diende voor gladiatorspelen, maar ook voor culturele voorstellingen en toespraken van de legioenscommandant. De contouren zijn verwerkt in afwijkende kleuren tegels in de straat, maar het is lastig om daarmee de plattegrond te reconstrueren.

*Bij de kruising rechtsaf (Mesdagstraat), eerste links (Vermeerstraat).*

**19 GRACHTEN**

Ook hier vind je verkleuringen in de straat: ze markeren de grachten van het grote eerste kamp, uit de tijd van Augustus.

*Einde weg rechts (Heydenrijckstraat), links (Berg en Dalseweg) en meteen rechts (Museum Kamstraat) thv nr. 45.*

**20 MUSEUM KAM**

Het voormalige Museum Kam speelde een belangrijke rol in de geschiedenis van de Nijmeegse archeologie. De gevel zit vol verwijzingen naar de oudheid. Het gebouw zelf biedt tegenwoordig onderdak aan het Gelders Archeologisch Centrum.

*Eerste weg links (Jan van Goyenstraat), einde weg rechts (Hugo de Grootstraat).*

**21 LAAT-ROMEINS GRAFVELD**

In die vierde eeuw waren alle legerplaatsen in Nijmegen-Oost verlaten. Ook de stad Ulpia Noviomagus in Nijmegen-West was inmiddels vervallen tot een ruïne. Alle activiteit concentreerde zich op en rond het Valkhof. De grafvelden rond het Valkhof strekten zich uit tot de plek waar je nu staat.

*Einde weg links (Barbarossastraat). Deze gaat over in de Graadt van Roggenstraat.*

**22 KEIZER TRAIANUS**

Je bent weer aangekomen op het Keizer Traianusplein. Dit keer zie je de keizer aan de achterkant (en zie je ook hoe groot hij eigenlijk is).

*Eind Graadt van Roggenstraat links, de Mr. Franckenstraat oversteken. Rechtsaf bij de stoplichten oversteken (Sint Canisius-singel). Rechtdoor (Sint Jorisstraat), na 200 m rechts het Kelfkensbos op.*

*Je bent weer bij Museum Het Valkhof.*

OLD CITY YOUNG VIBE

NIJMEGEN

N

**LENGTE WANDELING**  
Route A ca. 5,8 km • Route B ca. 6,9 km

**LEUKE WEETJES**

**TIENDE LEGIOEN**  
Nijmegen is de enige plek in Nederland waar voor langere tijd een Romeins legioen lag, het Tiende Legioen. Zo'n legioen bestond uit 5.000 goed getrainde en zwaarbewapende soldaten. Maar ze hoefden hier nauwelijks te vechten, want het was vrede. Daarom werden de soldaten ingezet voor allerlei klussen, zoals het aanleggen van wegen en het aquaduct, het bouwen van de stad Noviomagus en het werken in de dakpannenfabriek op de Holdeurn in Berg en Dal.

**SOLDATEN VAN VER**  
Je had in de Romeinse tijd legioenen en hulptroepen. Het verval (de hellingsgraad) kon zo steeds met een akelige precisie op 0,2 % worden gehouden. Voor de aanleg moet zo'n 200.000 m<sup>3</sup> grond zijn verplaatst, toen nog allemaal met de hand.

**OLD CITY YOUNG VIBE**

**COLOFON**

Mogelijk gemaakt door gemeente Nijmegen  
Vormgeving en realisatie: StudioBont  
Tekst: Paul van der Heijden  
Fotografie o.a.: Tijden Historische Projecten, Museum het Valkhof, Kees Peterse en Paul Kessener